
Planetární problémy

Globalizace

Podle *Mezinárodního měnového fondu* ↓ je globalizace **rostoucí ekonomická vzájemná závislost zemí ve světovém měřítku** v důsledku rostoucího objemu a druhů přeshraničních transakcí zboží a služeb a toku mezinárodního kapitálu. Nezanedbatelnou roli má intenzivnější šíření technologií.

Ačkoli tato definice staví globalizaci pouze do roviny ekonomické, jde o jediné měřítko, na kterém se v současnosti teorie shodují.

Impulsem pro globalizaci byl především rozvoj silniční a letecké dopravy v polovině 20. století. Rychlejší přesun osob a zboží na velké vzdálenosti umožnil obchod i s geograficky vzdálenými partnery, což vedlo k podstatnému nárůstu mezinárodně obchodovaného zboží a služeb.

Průkopníkem globalizace byly v 60. letech 20. stol. USA, o desetiletí později Japonsko a postupně i další země, které v rostoucí míře využívají rozvíjející se liberalismus mezinárodního obchodu.

Prudkému rozvoji globalizace významně napomohly také nově vznikající a stále dostupnější telekomunikační prostředky (telegraf, telefon a později samozřejmě internet).

Dostupnost informací z celého světa takřka v reálném čase zapříčiňuje, že životy lidí téměř kdekoli na světě jsou stále intenzivněji vtahovány do globalizačních procesů a působí na ně pozitivní i negativní vlivy globalizace.

Ekonomická globalizace

Ekonomická globalizace spočívá v **propojování světových trhů** a zapojování národních ekonomik do celosvětových ekonomických vazeb.

Organizace jako např. *Světová obchodní organizace* ↓ (především prostřednictvím *GATT* ↓) nebo různá integrační seskupení států svojí činností v oblasti odstraňování překážek volného pohybu zboží, osob a kapitálu přispěly a nadále přispívají ke stálému růstu objemu mezinárodního obchodu.

V Evropě v tomto ohledu působí především *Evropské hospodářské společenství* ↓, později *Evropské společenství* ↓ a *Evropská unie* ↓. Integrační celky podporující volný obchod samozřejmě vznikají i na ostatních kontinentech, např. *NAFTA*⁶⁰ na americkém kontinentu, *ASEAN*⁶¹ na asijském kontinentu nebo *JACU*⁶² v Africe.

Významnými aktéry ekonomické globalizace jsou i nadnárodní společnosti – např. Google, Coca Cola, McDonald, Nestlé, Nike, Tesco, Vodafone, Bauhaus a další.

60 **Severoamerická dohoda o volném obchodu** (NAFTA – North American Free Trade Agreement) – obchodní dohoda spojující Kanadu, Spojené státy americké a Mexiko s cílem liberalizace obchodu a omezení celních a obchodních překážek, účinná od roku 1994.

61 **Sdružení národů jihovýchodní Asie** (ASEAN – Association of South East Asian Nations) je mezinárodní organizace sdružující Brunej, Filipíny, Indonésii, Kambodžu, Laos, Malajsii, Myanmar, Singapur, Thajsko a Vietnam s cílem urychlení ekonomického růstu, sociálního pokroku, kulturního rozvoje a vzájemných vztahů. ASEAN bylo založeno r. 1967.

62 **Jihoafriická celní unie** (JACU) je celní unií pěti jihoafriických států (Jihoafriická republika, Namibie, Botswana, Lesotho a Svazijsko), založená v roce 1969.

Sociální globalizace

Sociální globalizace se projevuje nárůstem propojenosti mezi společnostmi a lidmi navzájem. Rozvoj dopravy rozšířil možnosti pohybu osob, což vedlo k rozvoji **turistiky** a mezinárodní **migrace**.

Rozvoj a relativně snadná dostupnost informačních technologií daly vzniknout i fenoménu současnosti – sociálním sítím. **Facebook** s více než 500 miliony uživatelů na celém světě lze bez váhání označit za nejnázornější příklad sociální globalizace.

Kulturní globalizace

Kulturní globalizace vede k **zintenzivnění kontaktů mezi kulturami**, šíření kulturních jevů a kulturní výměně. Kulturní kontakty a obchodní směna působí změny ve všech kulturách a společnostech světa. Vzájemné ovlivňování kultur vede k vytváření jejich nových forem.

Kultury nebyly samozřejmě nikdy izolovány, vždy se navzájem ovlivňovaly a přizpůsobovaly. Nyní jsou však vystavovány intenzivním globálním vlivům.

Reakcí na negativní vliv globalizace na čistotu a určitou izolovanost kultur jsou někdy radikální i násilné formy odmítání globalizace po celém světě: utváření a posilování národních a etnických identit nebo příklon k fanatickému prosazování různých představ o jediném správném „přirozeném řádu“.

Centry kulturní globalizace jsou velká města (New York, Berlín, Londýn, Amsterdam, Tokio...), kde se koncentrují lidé různé národnosti a ve velké míře dochází ke stírání kulturních rozdílů.

Příkladem kulturní globalizace může být módní zaujetí určitým kulturním prvkem: např. vyznávání Kabaly (Madonna), hinduismu (Julia Roberts po natočení filmu *Jíst, milovat, meditovat*), čínská medicína, thajské lampiony štěstí a další zvyky, které jsou masověji rozšířeny i zcela mimo původní oblast. Důsledkem je zpravidla změna kontextu a hodnoty převzatého prvku v novém prostředí, což může být považováno za nežádoucí.

Politická globalizace

Politická globalizace je charakterizována vzájemnou integrací a propojováním jednotlivých států, působením mezinárodních subjektů, jako je např. *OSN* ↓, *EU* ↓ nebo *NATO* ↓, a působením politicky vlivných finančních institucí – *MMF* ↓, *WTO* ↓ a dalších.

Politická globalizace je charakteristická **spoluprací států na mezinárodní úrovni**; bilaterálně (mezi dvěma státy) nebo multilaterálně (mezi více státy).

Státy se seskupováním v různorodých subjektech snaží získat spojence v otázkách bezpečnosti, zahraniční politiky, zahraniční pomoci a dalších.

Politická globalizace je založena na předpokladu, že větší uskupení bude mít na celosvětové úrovni silnější hlas a případně lepší vyjednávací pozici než každý stát samostatně. Dalším efektem může být i snadnější vyjednávání, protože státy seskupené v jedné organizaci vystupují zpravidla jednotně.

Ekologická globalizace

Ekologická globalizace je založena na poznání, že planeta Země představuje ucelený ekosystém, na němž jsou všichni lidé závislí. Oceány, lesy, rozmanitost rostlinných a živočišných druhů či celkové klima je třeba považovat za globální veřejné statky.

Přestože jsou negativní dopady lidského působení na přírodní zdroje nerovnoměrné, porušení základních životních funkcí globálního ekosystému se obrací proti všem.

Řada ekologických problémů je řešena mezivládními dohodami. Jejich naplňování a vymáhání však vážne, protože je často v konfliktu s krátkodobými ekonomickými a vnitropolitickými zájmy země. Jedná se např. o **Kjótský protokol** ↓, kde se účastníci se země (prakticky celý svět) dohodly na snižování

emisí oxidu uhlíku. USA se však k této dohodě odmítají připojit, protože by to mohlo vést ke snížení hospodářského výkonu země.

Proti důsledkům globalizace v ekologických otázkách vystupuje také řada nevládních neziskových organizací, jako je např. celosvětově působící hnutí *Greenpeace* ↓ nebo české Hnutí duha či Děti země.

Důsledky globalizace

Jako obecné důsledky globalizace lze zmínit jevy uvedené dále v textu. Nejedná se však o vyčerpávající výčet, ale pouze o důsledky nejúžeji související s ekonomickým charakterem globalizace.

Růst objemu globálně obchodovaného zboží

Pozitivem je **efektivnější mezinárodní dělba práce** (státy se mohou zaměřovat na výrobu takové produkce, pro kterou mají nejvhodnější podmínky, a ostatní produkci mohou alespoň částečně dovážet).

Negativním důsledkem je bezesporu větší znečištění životního prostředí způsobené rostoucím objemem zboží převáženého na velké vzdálenosti.

Ekonomický růst dřívějších rozvojových zemí

Země dříve označované za rozvojové (Hongkong, Tchaj-wan, Jižní Korea nebo Malajsie) díky zapojení do globálního obchodu v současnosti patří k zemím s vyspělou tržní ekonomikou. Podobně Čína, Brazílie nebo Indie, které se do globalizačních procesů zapojily později, nyní získávají významnou pozici na světových trzích.

V rozvojových zemích s rostoucí životní úrovní se rychle zvyšuje poptávka po určitých produktech, což je dáno i jejich lidnatostí. Pokud jde o produkty, které země sama není schopna vyrobit v dostatečném množství, vzniká nerovnováha na světových trzích.

Bohatnoucí čínská střední třída, která zahrnuje asi 200 milionů obyvatel (a ročně přibývá dalších 20 milionů) například představuje obrovskou poptávku po osobních autech a jiných spotřebních statcích. Čínská poptávka po oceli způsobená místním stavebním boomem zapříčinila podstatný růst cen oceľářských výrobků, což mělo negativní vliv na stavebnictví jiných zemí.

Volný pohyb investičního kapitálu

Volný pohyb investičního kapitálu umožňuje realizovat různé projekty i v zemích, které by si to jinak nemohly dovolit, neboť místní investoři by nebyli schopni investici financovat v potřebném rozsahu. Mezinárodní investiční kapitál umožňuje například budovat těžbařské a výrobní závody, výzkumná centra a mnohé další projekty, které prospívají společnosti jak lokálně (v místě, kde se fyzicky nacházejí – např. zvyšováním zaměstnanosti a životní úrovně), tak i globálně.

Rubem volného pohybu kapitálu je riziko ekonomických problémů konkrétních zemí, které by mohly být způsobeny náhlým odlivem nebo přílivem mezinárodního kapitálu. Investoři svoje prostředky přesouvají tam, kde jsou pro ně nejvýhodnější podmínky z hlediska minimalizace rizika nebo maximalizace zisku. Okolnosti rozhodné pro přesun kapitálu se mohou rychle měnit (např. v závislosti na politické situaci v regionu nebo v důsledku živelních pohrom) a kapitál, který nemá prakticky žádné překážky v pohybu, se rychle přemisťuje jinam.

Nerovný přístup k celkovému společenskému růstu

Z globalizace dokáží těžit pouze ty země, které mají předpoklady k růstu, především na úrovni politické. Je-li vláda schopna vytvořit vhodné podmínky pro vstup zahraničních investorů a současně zajistit, že ekonomické, přírodní a lidské zdroje země budou využívány v souladu s udržitelným rozvojem, životní úroveň země poroste.

V globálním světě nestačí, aby země disponovala nerostným bohatstvím, jako tomu mohlo být dříve. Umožňuje-li právní a politické prostředí země rozsáhlou korupci a drancování přírodních zdrojů a nechrání-li vlastní občany a podnikatele, budou zřejmě stále upadat do chudoby a z nerostného bohatství bude pravděpodobně profitovat jiná, vyspělejší země.

Nerovný přístup k celkovému společenskému růstu lze považovat za jádro mnoha dalších globálních problémů současného světa.

Globální problémy současného světa

Globální nerovnost rozdělení bohatství

Sociální a ekonomický vývoj různých oblastí světa závisí na tom, jak jsou konkrétní státy či regiony schopny zapojit se do procesu globalizace.

Schopnost země zapojit se do mezinárodního obchodu je do značné míry závislá na dostupnosti informací, zdrojů a technologií. V důsledku nerovnoměrnosti narůstá sociální a informační propast mezi bohatou menšinou, koncentrovanou především v rozvinutých státech, a chudou většinou ve zbytku světa.

Obyvatelé globálního Jihu (především Afrika, Jižní Amerika a jihovýchodní Asie) představují většinu lidstva, ale spotřebovávají pouze nepatrnou část světových zdrojů. Jejich životní úroveň je nesrovnatelně nižší než životní úroveň **obyvatel globálního Severu** (Severní Amerika, Evropa, Asie) a tyto rozdíly se neustále prohlubují. Z toho vyplývají politické, sociální i ekologické otřesy v zemích Jihu, které situaci ještě zhoršují a jsou příčinou rozsáhlé migrace obyvatelstva.

Problémy související s globálně nerovnoměrným rozložením bohatství jsou ještě násobeny nerovnoměrným populačním vývojem. Zatímco populace zemí na bohatším Severu stagnuje nebo dokonce klesá, populace Jihu neustále roste. To zvyšuje nápor na tamní přírodní zdroje a způsobuje další sociální, ekonomické a politické tlaky, protože místní vlády zpravidla nejsou schopny rostoucí populaci zajistit vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči a mnohdy ani nezákladnější životní potřeby.

Postupující globalizace však vede k tomu, že se hranice mezi Severem a Jihem postupně stírají. I v relativně chudých zemích existuje elita požívající výhod globální civilizace, a naopak v některých bohatých zemích Severu vznikají regiony charakterizované chronickou chudobou, nezaměstnaností a sociálním úpadkem.

Chudoba

Chudoba je v současnosti spojována především se životními poměry obyvatel rozvojových zemí. Pojem se používá pro situaci, kdy člověk nemá zajištěny ani základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nezákladnějších lidských potřeb. Chudoba je spojena s významnou hmotnou nouzí, nedostatkem potravin, nezávadné pitné vody, ošacení či nevyhovujících bytových podmínek. Životní podmínky člověka jsou v takovém případě v rozporu se základními lidskými právy.

Hmotné pojetí chudoby, nebo také příjmová chudoba, tedy stav zcela způsobený nedostatkem peněz, se stalo univerzálním a je takto pojímáno naprostou většinou vlád, mezinárodních organizací i obyvatel vyspělých západních zemí.

Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je **hranice chudoby**. Vyjadřuje minimální výši příjmu, která je zapotřebí k uspokojení základních životních potřeb, tedy k zajištění potravy a obydlí.

Za celosvětovou hranici extrémní chudoby označila Světová banka v roce 2008 příjem dosahující 1,25 USD / den. Lidé žijící za jeden dolar a dvacet pět centů denně pocházejí především ze zemí subsaharské

Afriky (Somálsko, Kongo, Niger, Etiopie, Zambie, Madagaskar, Nigérie, Mali či Keňa). Jedná se přibližně o každého pátého člověka na světě.

Naopak nejbohatší jsou v průměru občané Evropské unie (spolu s Norskem, Islandem, Švýcarskem a Lichtenštejnskem), USA, Japonska, Austrálie, Kanady a malých arabských zemí (např. Spojené arabské emiráty).

V souvislosti se vzrůstajícím uvědoměním veřejnosti v západních zemích patří chudoba v současnosti mezi nejzávažnější globální problémy lidstva. Negativní důsledky chudoby se však projevují v mnoha oblastech. Podle Amartya Sena, nositele Nobelovy ceny za ekonomii, chudoba neznamena nedostatek příjmů, ale nemožnost plnohodnotně žít kvůli nedostatku ekonomických prostředků.

V širším pojetí lze tedy za chudobu považovat:

- **nedostatečnou zdravotní péči**, kdy vlivem nedostatku (či finanční nedostupnosti) kvalitní zdravotní péče umírají ročně miliony chudých lidí na příčiny, kterým se díky modernímu lékařství dá předjet (vysoká úmrtnost dětí a matek při porodu, nemoci způsobené zavedenou vodou, zápal plic či tuberkulóza). Zvláště katastrofický je v rozvojových zemích dopad pandemie AIDS.
- **nedostatečný přístup ke vzdělání**, způsobený nedostatkem finančních prostředků, kvalitních učitelů či školních pomůcek, a celková chudoba lidí, kvůli které své děti posílají raději do práce než do školy, mají za následek někdy až padesátiprocentní negramotnost populace.
- **nedostatečnou infrastrukturu** způsobující sociální izolaci chudého obyvatelstva; občané se nemohou dostávat do škol, nemocnic a úřadů a nemohou ani efektivně obchodovat či účastnit se společenského života s lidmi, kteří nežijí v jejich bezprostředním okolí.
- **nedostatečnou úroveň bezpečnosti**; v chudinských, především městských čtvrtích, často působí gangy, které ohrožují život zvláště chudých obyvatel. Také v případech přírodních katastrof nebo vypuknutí válečného konfliktu se oběťmi stávají především chudí lidé, kteří nemají prostředky na to, aby se z ohrožené oblasti dostali.
- **riziko sociálního vyloučení**, které se týká především chudých lidí a národnostních menšin.

Z hlediska sociální politiky představuje chudoba jeden z nejobtížněji řešitelných problémů. Zároveň chudoba představuje jeden z nejvýraznějších motivačních prvků, je motorem vzdělání, migrace obyvatelstva za lepšími životními podmínkami atp.

Motivace západního světa v boji s chudobou

Západní země a jejich obyvatelé se v mnoha případech snaží proti chudobě bojovat. Za motivaci lze považovat především:

- **solidaritě** plynoucí ze zkušenosti z ničivých světových válek, které se negativně promítly do životní úrovně postižených zemí,
- **ohrožení bezpečnosti a stability bohatých zemí** přílivem migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami, mezinárodním terorismem a dalšími vlivy, které důsledkem globalizace na bohaté země působí,
- a v neposlední řadě **ekonomické důvody**, protože rozvíjející se státy mohou představovat zájmové odbytiště výrobků vyspělých zemí jen v případě, pokud bude mít jejich obyvatelstvo určitou životní úroveň a kupní sílu.

Chudoba ve městech a na venkově

Důsledkem stírání *globální nerovnosti rozdělení bohatství* ↓ je, že i v bohatých zemích jsou chudí lidé. Chudoba v bohatých zemích se projevuje především ve městech a jejím typickým rysem jsou **lidé bez**

přístřeší, chudinské čtvrti a případně slumy, které se v masovém měřítku vyskytují především ve městech v rozvojových zemích.

Podle odhadů žijí v současné době ve městech tři miliardy lidí, z nichž jedna třetina žije ve slumech a 40 % obyvatel měst v nich bydlí bez registrace.

Charakteristickým rysem chudinských čtvrtí a slumů jsou:

- vysoká koncentrace obyvatelstva,
- vysoká nezaměstnanost,
- nízká vzdělanost,
- vysoké procento onemocnění (nízká úroveň zdravotní péče, vysoká koncentrace obyvatel a nedostatečná hygienická infrastruktura, kvůli níž se choroby snadno šíří),
- vysoká kriminalita,
- sociální vyloučení komunity.

Chudoba se však projevuje i na venkově, kde žije 70 % všech chudých lidí na světě. V chudých částech světa, které jsou převážně zemědělské, zpravidla není jiná práce než pěstování plodin nebo chov dobytka, což je fyzicky vyčerpávající a na finančním trhu málo ohodnocené.

Boj s chudobou na venkově se tedy soustřeďuje na **zvyšování produktivity zemědělské produkce** a na pěstování nových, výnosnějších či odolnějších plodin.

Zdraví

Zdraví je klíčovým předpokladem pro příznivý sociální, ekonomický i kulturní vývoj jedinců. Zdravá populace je základem pro ekonomický růst země.

Špatné zdraví má také **sociální důsledky**: nemocní, především ti, kteří jsou nemocní dlouhodobě, nemohou uspokojivě plnit své společenské role (v zaměstnání, rodině, občanské společnosti apod.).

Zdraví lidí v chudých zemích je dlouhodobě výrazně horší než v zemích rozvinutých, což je dáno především podvýživou a nedostupností základní lékařské péče. Mezi státy Severu a Jihu v současnosti existují velké rozdíly v délce života jejich obyvatel i v hlavních příčinách úmrtí.

Vyspělé země čelí problémům především v souvislosti s výrazným stárnutím populace. **Stárnutí populace** je důsledkem spolupůsobení několika vlivů – na jednu stranu díky dostatku potravin a dostupnosti kvalitní lékařské péče roste střední délka života, na druhou stranu v rozvinutých státech **klesá porodnost**. Stárnoucí obyvatelstvo klade vysoké nároky na zdroje z veřejných rozpočtů – jak v oblasti sociální (starobní důchody), tak i v oblasti nákladné zdravotní péče.

Mezi hlavní příčiny úmrtí v rozvinutých státech řadíme především tzv. **civilizační choroby**: onemocnění srdce a cév, cukrovka, rakovinová onemocnění, ale také úmrtí v důsledku úrazů a otrav. Na infekční onemocnění umírá 1 % obyvatel.

Naopak v **chudých zemích** lidé nejčastěji umírají na nemoci infekční, přičemž k nejzávažnějším patří **AIDS**. Na infekční onemocnění umírá 40 % obyvatel rozvojových zemí, ačkoli moderní lékařská věda je jim schopna předcházet.

Téměř polovina všech dětských úmrtí v rozvojových zemích je způsobena **podvýživou**. Ohroženy jsou zejména ženy a děti v nejrannějším věku života.

Obecně vede podvýživa ke snižování schopnosti učit se, k nižší produktivitě a k vyšší celkové úmrtnosti, způsobuje nižší odolnost vůči nemocem, zpomalení nebo až zastavení tělesného růstu.

Nejlepší způsob, jak bojovat s podvýživou, je zlepšení ekonomické situace lidí a jejich možnosti přístupu ke vzdělání.

HIV / AIDS

Infekční onemocnění AIDS, které se šíří virem HIV, je **jedním z největších zdravotních problémů** dneška. Týká se všech oblastí světa a s rozvojem mezikontinentální turistiky se toto riziko stále zvyšuje. HIV / AIDS je příčinou milionů úmrtí a výrazně omezuje kvalitu života nemocných. V současnosti žije s HIV / AIDS více než 40 milionů lidí po celém světě, z nichž asi 75 % v subsaharské Africe. V některých zemích je nemoc postiženo až 40 % obyvatelstva v produktivním věku.

AIDS má vliv nejen na ekonomiku, ale také na sociální strukturu a sociální procesy, a to i v mezinárodním měřítku.

Rodiče umírající na AIDS po sobě (zejména v chudých zemích) nechávají sirotky, o které se nemá kdo postarat. To má nedozírné sociální důsledky: přibývá dětí žijících na ulici, bez možnosti vzdělání a bez přístupu ke zdravotnickým službám.

Problémy se týkají rozvojových zemí i zemí s vysokou úrovní zdravotních služeb, což je dáno především nedostatkem léků a náročností podpůrného systému na lidské zdroje. Nelze opomenout ani diskriminační vztah části společnosti k nemocným HIV / AIDS. V rozvojových zemích je zásadním problémem především nevzdělanost, předsudky pramenící často i z náboženských doktrín (např. zákaz používání kondomů) a nedostatek finančních zdrojů.

Názorným příkladem tmářství, kterému se v 21. století ani nechce věřit, je instrukce ministra zdravotnictví Jihoafrické republiky, že proti přenosu HIV pomáhá jíst hodně česneku. Někteří lidé v Africe věří, že sex s pannou může nakaženého vyléčit. Proti rozdávání kondomů a osvětě v Africe ostře vystoupil i někdejší papež Jan Pavel II.

Malárie a tuberkulóza

Malárie je infekční onemocnění, které je přenášeno na člověka komáry rodu *Anopheles*. Malárií ročně onemocní asi 500 milionů lidí. Více než milion z nich nemoci podlehne, z čehož většina jsou děti ze subsaharské Afriky mladší pěti let.

Tuberkulóza je bakteriální onemocnění a představuje nejčastější příčinu smrti bakteriálního původu na světě. V roce 2005 zemřelo ve světě na tuberkulózu 1,6 miliónu lidí, což odpovídá 4400 úmrtí na den, přestože na ni byl nalezen lék již před 50 lety. Přes 95 % úmrtí připadá na rozvojové země.

Životní prostředí

Trvale se zhoršující stav životního prostředí přímo souvisí s globálními problémy dnešního světa. Řada těchto problémů vznikla jako důsledek rostoucího vlivu lidské populace na globální ekosystémy.

Nedostatek nezávadné pitné vody

Na světě dnes nemá přístup k nezávadné pitné vodě asi 1,2 miliardy lidí z rozvojových zemí. Alespoň základní hygienické zařízení chybí 2,6 miliardám lidí.

V důsledku nedostatku čisté vody a neexistence kanalizace umírá pět milionů lidí ročně. Drtivá většina rozvojových zemí nemá prostředky na získání vody z jiných zdrojů (dovoz, čističky, odsolovací zařízení...). Stává se tak, že jediným zdrojem pitné vody a současně kanalizačním systémem je řeka (např. Nil nebo Ganga), přestože 90 % odpadních vod v rozvojových státech je vypouštěno bez jakýchkoli úprav rovnou do řek a dalších vodních toků.

Člověk žijící v rozvojové zemi spotřebuje za den v průměru necelých 10 litrů vody. Průměrná vzdálenost, kterou musí ženy v Africe a Asii ujít, aby nabraly vodu, je přitom šest kilometrů. Průměrný Američan spotřebuje denně ohromujících 375 až 660 litrů vody.

Významný problém představuje také vyčerpávání vodních zdrojů kvůli zavlažování – asi 70 % celosvětově dostupné sladké vody je využíváno pro zemědělské zavlažování.

Globální oteplování a změny zásobování světa vodou

Pod pojmem globální oteplování jsou chápány změny klimatu vlivem vzrůstajícího množství *skleníkových plynů*⁶³ v atmosféře.

Oteplování představuje podle odborníků největší nebezpečí především pro rozvojové země, protože hospodářství rozvojového světa je založeno převážně na zemědělství a těžbě surovin. Zemědělství je přitom z velké míry závislé na dešťových srážkách, které by vlivem globálního oteplování ustaly, resp. přesunuly by se jinam, kde by případně mohl vznikat nadbytek vody a s tím související riziko povodní a záplav.

Kromě toho zvýšené hladiny moře vlivem tání ledovců ohrožují nízko položené pobřežní oblasti (např. Holandsko nebo kalifornský New Orleans), které jsou často významnými centry hospodářství a zvýšené hustoty populace.

V suchých oblastech (východní Afrika, Blízký Východ, Austrálie) by se sucha zejména v letním období ještě prohloubila; v jiných částech světa (jihovýchodní Afrika, Jižní Amerika, Evropa) by se naopak častěji vyskytovaly záplavy. Došlo by tak k podstatným změnám v **zásobování světa vodou a živelním katastrofám**.

Vážně je již sledováno zvýšení počtu a intenzity hurikánů v tropických oblastech (např. ve státech Florida, Kalifornie a v oblasti Mexického zálivu) a pravděpodobně změny intenzity mořských proudů zejména *Golfského proudu*⁶⁴.

Mezi světovými odborníky však nepanuje shoda v tom, zda hlavním činitelem v procesu globálního oteplování je člověk, nebo se jedná o přirozený vývoj Země, která prochází různým teplotním vývojem.

Globální oteplování je motivem pro řadu aktivit s cílem úspory energie a snížení emisí. Jedná se např. o projekty zateplování obytných budov, odsířování uhelných elektráren nebo výroba energie z obnovitelných zdrojů. Je otázkou, zda tyto změny mohou skutečně globálnímu oteplování zabránit nebo jej zmírnit. Nelze však opomenout, že se jedná o rozsáhlá ekonomická odvětví, která se této činnosti věnují.

Další globální problémy životního prostředí

Mezi další globální problémy životního prostředí patří například:

- **Znečištění ovzduší a smog:** Hlavním zdrojem znečištění je energetika, průmysl a v rostoucí míře silniční a letecká doprava. Vysoké hladiny ozónu v přízemních vrstvách, oxidu uhelnatého, oxidů dusíku a ostatních emisí způsobují vážné zdravotní komplikace především obyvatelům velkých měst. Kyselé deště, které vznikají vlivem tohoto znečištění, poškozují především jehličnaté lesy mírného pásu po celém světě.
- **Úbytek lesů a pralesů** narušuje globální ekosystém planety, především v oblasti emisí CO₂, které jsou lesy a pralesy ve značné míře schopny absorbovat. Úbytek lesů a pralesů zvýrazňuje negativní vliv znečišťování ovzduší a globálního oteplování. Mimo jiné podporuje **rozšiřování pouští a půdní degradaci**. Ochrana lesů na globální úrovni není zajištěna, je plně v rukou jednotlivých států.
- Vlivem narušování ekosystému planety, lovu a úbytku přirozeného životního prostředí dochází v posledních desetiletích ke **snížení biologické rozmanitosti druhů**, především vyšších obratlovců. Mnoho živočišných druhů bylo vyhubeno a mnoho dalších je extrémně ohroženo (např.

63 **Skleníkové plyny** jsou plyny volně se vyskytující se v atmosféře Země. Člověk však jejich množství trvale zvyšuje především emisemi z průmyslové výroby a dopravy. Tyto plyny absorbují dlouhovlnné infračervené záření a v důsledku toho se ohřívá nejnižší vrstva atmosféry a zemský povrch. Mezi skleníkové plyny se řadí především: metan, oxid dusný, hydrogenované fluorovodíky, polyfluorovodíky a fluorid siřový.

64 **Golfský proud** působí na klima východního pobřeží Severní Ameriky od Floridy po Newfoundland a západního pobřeží Evropy.

nosorožec dvourohý, tygr ussurijský, žirafa Rothschildova, gorila nížinná). Extrémně ohrožena je i populace tuňáka obecného, který je v současnosti téměř vyhuben jakožto průmyslově zpracovávaná ryba. **Nešetrný rybolov** způsobuje drastický úbytek populace více než 50 % druhů ryb, přičemž jejich ohrožení roste i značným **znečištěním moří a oceánů**. Negativní vliv na biodiverzitu moří a oceánů má bezesporu námořní doprava, mořský turismus, ale především odpadová politika rozvojových zemí – do moří a řek se dostávají nejen odpadní vody, ale i pevný odpad, včetně pet lahví, plechovek apod. Nelze opomenout ani **ekologické katastrofy** související s těžbou ropy na mořském dně a námořní dopravou v tankerech.

Globální bezpečnost a rozvoj

Důsledkem globálních problémů, jako je chudoba a nerovnoměrné světové bohatství, jsou další globálně působící problémy a rizika.

Bezpečnost je přitom zásadním předpokladem pro udržitelný ekonomický, sociální a politický rozvoj vůbec.

Terorismus

Terorismus představuje téměř vždy násilné a nepředvídatelné činy, takřka výlučně zaměřené na civilisty. Cílem je dosažení politické moci prostřednictvím vytvoření atmosféry strachu.

Mezi teroristické metody patří bombové výhrušky, bombové útoky, únosy osob a dopravních prostředků, držení rukojmích, vraždy, kybernetické útoky a použití všech typů zbraní.

Terorismus v současnosti ztělesňuje riziko pro vyspělý svět především ze strany nábožensky motivovaných organizací. Nejčastěji jde o svatou válku islámu (džihád). Útoky teroristických organizací (**Talibán**, **al-Káida**, Hnutí islámského odporu **Hamás**, baskičtí separatisté z ETA a další) se často obrací proti zemím, jako je Izrael, Turecko, Spojené státy americké, Velká Británie či Španělsko.

Válka v Afghánistánu

Na jejím počátku stála vojenská operace proti hnutí **Talibán**⁶⁵, obviněnému z podpory a ukrývání **Usámy bin Ládina**, který byl společně s organizací **al-Káida**⁶⁶ označen za původce teroristických útoků z **11. 9. 2001**⁶⁷.

Operace Trvalá svoboda zahrnuje řadu vojenských akcí USA, deklarovaných jako součást války s terorismem. Byla zahájena Spojenými státy americkými v říjnu 2001. Bombardováním pozic Talibánu a později leteckými údery podporovanými akcemi (zejména amerických a britských zvláštních jednotek a elitních oddílů) se podařilo jednotkám NATO dobýt Kábul. Došlo také ke škodám v civilních ob-

65 **Talibán** je radikální nábožensko-politická skupina. Reálně vládla v letech 1996–2001 na většině území Afghánistánu, přestože diplomatického uznání se jí dostalo pouze od Saudské Arábie, Spojených arabských emirátů a Pákistánu. Ideově byla založena na kombinaci radikálního islámu a pašunského nacionalismu. Většina prominentních členů Talibánu patřila k váženým učitelům na islámských náboženských školách a jádro stoupenců a ozbrojených sil tvořili jejich studenti. Finanční podporu získávali od bohatých Arabů, včetně vojenské i finanční podpory poskytované vůdcem mezinárodní teroristické organizace al-Káida, Usámem bin Ládinem (od roku 1996 sídlil přímo v Afghánistánu).

66 **Al-Káida** pokládá za svůj prioritní cíl nastolení rýze muslimských států na Arabském poloostrově a šíření islámské víry do jiných zemí. Za hlavního nepřítele označuje USA, vidí v něm viníka drancování arabského ropného bohatství a vytýká mu snahu o dosažení rozhodujícího vlivu v oblasti. Cílem útoků je i Velká Británie, která otevřeně podporuje americké vojenské operace. Teroristické útoky však byly provedeny i v Madridu (2004) nebo v Istanbulu (2003).

67 **11. září 2001** došlo k sérii koordinovaných teroristických útoků na cíle v USA. Podle výsledků vyšetřování byla unesena čtyři dopravní letadla. Dvě narazila do budov Světového obchodního centra v New Yorku. Další letadlo narazilo do budovy Pentagonu a jedno se zřítilo v Pensylvánii, cílem mohl být údajně americký Kapitol nebo Bílý dům. Útoky si vyžádaly 2993 obětí, většina z nich byla civilních.

V reakci na útoky vyhlásily USA válku s terorismem („**Operace Trvalá svoboda**“). Mnoho dalších zemí v reakci na událost posílilo protiteroristickou legislativu a pravomoci svých bezpečnostních složek. Bojem s terorismem se zabývá také OSN a Rada Evropy.

lastech, včetně stovek obětí na životech. Vláda Talibánu na celostátní úrovni padla, ale v Afghánistánu zůstali působit partyzáni. Od prosince 2001 do roku 2006 vláda převzala moc nad většinou území vyjma jihu, řadu oblastí však ovládala víceméně formálně na základě dohod s místními vůdci.

Od roku 2006 sílí nepokoje a bombové útoky i přímé přepadávání armádních konvojů a základen. Pořádek v oblasti Kábulu se snaží udržovat mise Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil (ISAF, International Security Assistance Force), a to na základě *rezoluce Rady bezpečnosti OSN* ↓.

Válka v Iráku

Válka v Iráku byla zahájena vpádem vojsk skupiny států vedených USA do Iráku v roce 2003 za účelem svržení diktátorského režimu **Saddáma Husajna** a pokračovala okupací Iráku, což vedlo ke konfliktům s ozbrojenými skupinami. Důsledkem bylo i rozpoutání občanské **války mezi šíity a sunnity** (dva hlavní proudy islámu).

Co se týče příčin **války v Iráku**, tvrdily původně USA, že Irák disponuje zbraněmi hromadného ničení a podporuje jimi **al-Káidu**. Tato tvrzení se neprokázala jako pravdivá a skutečné příčiny války, stejně jako průběh americké okupace, zůstávají předmětem sporu.

Obchod se zbraněmi

V souvislosti s válečnými konflikty a teroristickými hrozbami je rizikem i celosvětový obchod s konvenčními, chemickými, biologickými i jadernými zbraněmi. Donedávna nepodléhal žádné mezinárodní smlouvě, která by jej vysloveně upravovala. Prodejem zbraní do nestabilních oblastí jako např. Guatemala, Etiopie a Somálsko se zvyšuje riziko ozbrojeného konfliktu. Mezi největší exportéry zbraní patří USA, Rusko nebo Izrael, avšak zbraně vyváží i Česká republika.

Organizovaný zločin

Cílem **organizovaného zločinu** je zisk, příp. jiné výhody (především politický či ekonomický vliv), čehož se dosahuje metodami ilegálního podnikání a pronikání do legální ekonomiky, zejména v oblastech obchodu s drogami, zbraněmi, lidmi a rizikovým materiálem, praní špinavých peněz, padělání apod. V souvislosti s činností organizovaného zločinu dochází často nejen k porušování zákonů, ale i k porušování základních lidských práv a svobod.

Trvale udržitelný rozvoj

Základní aspekt udržitelného rozvoje asi nejlépe vystihuje definice ze Zprávy pro Světovou komisi OSN pro životní prostředí a rozvoj nazvané *Naše společná budoucnost* z roku 1987:

Trvale udržitelný rozvoj je takový **rozvoj jednotlivců i společností, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů**.

Podmínkou rozvoje je samotné zachování možnosti rozvoje. Jde především o zachování rovnováhy mezi třemi základními oblastmi našeho života (ekonomikou, sociálními aspekty a životním prostředím), ale také rovnováhy mezi zeměmi, různými společenskými skupinami, dneškem a budoucností.

Trvale udržitelného rozvoje by mělo být dosaženo především:

- šetrnějším využíváním veškerých přírodních zdrojů,
- nalézáním alternativních zdrojů energie a surovin,
- omezováním znečišťování produkovaného jednotlivci i podniky (týká se chemických i pevných odpadů),
- zachováním biodiverzity,

- osvojením si ekologicky příznivého způsobu života,
- hledáním dlouhodobě udržitelných řešení a prevencí negativních dopadů na životní prostředí.

Podmínkou trvale udržitelného rozvoje je využívat **obnovitelné přírodní zdroje** (například biomasa, dřevní štěpka apod.) tak, aby jejich využívání nebylo rychlejší než jejich regenerace. Využívání **neobnovitelných zdrojů** (především ropa, zemní plyn, uhlí) by nemělo být rychlejší než nalézání obnovitelných náhrad a jejich skutečná aplikace v praktickém životě.

Rozsah znečišťování životního prostředí nesmí přesáhnout jeho schopnost a kapacitu vstřebávat vedlejší produkty lidské činnosti.

Při realizaci udržitelného rozvoje je klíčová zejména *environmentální*⁶⁸ restrukturalizace všech odvětví průmyslu. To by mělo spočívat v omezení zplodin a dodržování mezinárodních závazků k ochraně ovzduší a zabránění globálnímu oteplování, snížení energetické náročnosti výroby, druhotném zpracování odpadů atd.

Na trvale udržitelný rozvoj lze nahlížet ve dvou rovinách:

- **Rovina ekonomická**, která by měla spočívat v podpoře ekonomických subjektů (podniků, domácností i států), aby ve svém rozhodování zohledňovaly trvale udržitelný rozvoj. Subjekty tak budou přispívat k ochraně životního prostředí, přírody a krajiny na straně výrobce i spotřebitele.
- **Rovina sociální**, která by měla vést nejen k naplnění základních životních potřeb člověka, ale také k naplnění jeho duchovních potřeb při respektování kulturních a civilizačních odlišností a požadavků.

Zásady trvale udržitelného rozvoje v mezinárodních úmluvách

Udržitelný rozvoj je v zájmu všech obyvatel států světa, a proto bylo klimatu a udržitelnému rozvoji věnováno mnoho času při mezinárodních jednáních na úrovni jednotlivých států i mezinárodních organizací, např. *OSN* ↓, *OECD* ↓ nebo *OPEC* ↓. Mezi nejvýznamnější milníky v oblasti trvale udržitelného rozvoje patří:

- **První světová klimatická konference v Ženevě** z roku **1979**, kdy vědecká obec vyzvala průmyslově vyspělé země, aby do roku 2005 snížily emise oxidu uhličitého o 20 % ve srovnání s rokem 1988.
- Klimatické změny byly na pořadu jednání **Konference OSN o životním prostředí v Rio de Janeiru** (také nazývaná Summit Země) v roce **1992**. Cílem Konference bylo vytvoření konsenzu o podobě trvale udržitelného rozvoje, způsobech jeho dosažení a konkrétní podobě v různých zemích, zejména v rozvojových. Na Konferenci byl mj. připraven **text Rámcové smlouvy OSN o změně klimatu** a přijata **Agenda 21** ↓.
- **Kjótský protokol** z roku **1997** vychází z Rámcové smlouvy OSN o změně klimatu. Jeho cílem je v letech 2008 až 2012 snížit emise skleníkových plynů o 5,2 % pod úroveň z roku 1990. Přijetí Kjótského protokolu provázelo mnoho obtíží, např. ze strany Ruska. Česká republika patří mezi první země, které jej *ratifikovaly* ↓, přestože se řadí k největším znečišťovatelům v přepočtu množství emisí na jednoho obyvatele. USA doposud k protokolu nepřistoupily a je zřejmé, že bez spolupráce USA a navíc i Číny, Brazílie a Indie, tedy nových, dynamicky se rozvíjejících ekonomik, cílů nebude dosaženo.
- **Konference OSN o klimatických změnách na Bali** v roce **2007** nepřinesla konkrétní závazky pro 190 zúčastněných zemí. Pouze bylo dohodnuto další jednání, které by mělo vyústit v novou dohodu, jež by po roce 2012 nahradila Kjótský protokol.

68 *Environmentální* = týkající se životního prostředí.

- Navazující **Summit OSN v Kodani** v roce **2009** byl velkým zklamáním. Jeho výsledkem byla pouze právně nezávazná a neurčitá politická dohoda USA, EU, Číny, Brazílie, Indie a Jihoafrické republiky o úmyslu učinit opatření, která povedou k nižším emisím. Odpůrcem konkrétních závazků byla především Čína.

Agenda 21

Agenda 21 je jeden ze tří významných dokumentů přijatých na *Konferenci OSN o životním prostředí v Rio de Janeiro* ↓ v roce 1992.

Jedná se o strategický plán, jak v celosvětovém měřítku dosáhnout sladění protichůdných cílů hospodářského a civilizačního rozvoje a účinné ochrany přírodních zdrojů, životního prostředí a přírody.

Dokument Agenda 21 se stal po konferenci v Rio de Janeiro všeobecně uznávaným **základním vodítkem pro další udržitelný hospodářský růst a celkový civilizační pokrok**, jehož poselství je jednoznačné: „Lidstvo musí dosáhnout udržitelnosti svého rozvoje, aby se vyhnulo vážným nebezpečím spojeným s rostoucím narušením globálních biosférických systémů.“

Zásady trvale udržitelného rozvoje v běžném životě

Mezi **zásady trvale udržitelného rozvoje v běžném životě jednotlivce** lze zařadit například:

- Třídění a recyklování pevných odpadů (zejména sklo, papír, kovy, biologický odpad), což vede k omezení spotřeby surovin a energií a snižuje zátěž životního prostředí plynoucí z potřeby likvidace odpadů pálením a skládkováním.
- Omezení znečištění budováním čističek odpadních vod, podpora hromadné dopravy, využívání cyklostezek nebo alternativ ke spalovacím motorům apod.
- Upřednostňování bio produktů, při jejichž pěstování se tolik nezatěžuje životní prostředí biologicky těžko rozložitelnými hnojivy a pesticidy.
- Dodržování doporučeného dávkování u chemikálií a čističů v domácnostech, hnojiv atp.; používání biologicky rozložitelných výrobků.
- Upřednostňování energie z obnovitelných zdrojů (např. bioláh či sluneční energie), přestože jejich nevýhodou je vyšší cena a nižší účinnost.
- Úspory energie formou zateplování domů, stavba pasivních domů, elektrické spotřebiče s nižší spotřebou, omezené užívání klimatizace apod.
- Upřednostňování nekonsumního způsobu života, resp. omezení vlastního konzumu na přiměřenou míru.

Globalizace a Česká republika

Globalizace se projevuje samozřejmě i v České republice a působí přímo i nepřímo na její občany, aniž by si to třeba vůbec uvědomovali.

Typickým symbolem globalizace jsou fastfoody – KFC nebo McDonald's zná každý, na českém trhu se postupně objevují i další – Taco Bell nebo Burger King. K menu ve fastfoodu neodmyslitelně patří Coca Cola nebo Pepsi, Sprite, Fanta – tedy další globální značky. Ve snaze přiblížit se ještě více českému spotřebiteli přišel McDonald's s limitovaným „hamburgerem“ McBůček. Sendviče McCountry z vepřového masa a smažený hermelín, které byly původně určeny pro lokální český trh, byly nasazeny i v okolních zemích.

Globalizace se samozřejmě projevuje i v jiných spotřebních odvětvích, než jsou potraviny. Škoda Octavia je oblíbeným vozem ve Španělsku, v ČR bylo možné si koupit americký Hummer. V internetových obchodech je možno nakupovat spotřební zboží prakticky po celém světě.

Na dovolenou lze jet na Šumavu, ale i do exotických destinací (Dominikánská republika, Thajsko, Galapágy a další), stejně jako studovat je možné v ČR nebo třeba v Austrálii. Do České republiky jezdí stále pestřejší skladba turistů – přestože přijíždí především turisté z Německa, Ruska, Slovenska, Itálie, Francie, Polska a Rakouska, zavítají k nám často i Japonci nebo turisté z Indonésie či Afriky.

Telekomunikace a moderní dopravní prostředky spojují svět v nebyvalém rozsahu a technologické možnosti jistě budou pokořovat další hranice. I v ČR lze využívat Skype k telefonování prostřednictvím internetu kamkoli na světě. Facebook, Twitter, ICQ nebo Google jsou pro Čechy běžně využívané aplikace.

Češi se zapojují do celosvětových projektů ekologické organizace Greenpeace na ochranu velryb proti komerčnímu rybolovu, čeští lékaři se pod záštitou mezinárodní humanitární organizace Lékaři bez hranic nebo Červený kříž ↓ účastní záchranných i preventivních akcí třeba na Haiti, organizují humanitární pomoc pro oběti válečného konfliktu v Gaze nebo Libanonu či ke zmírnění důsledků přírodních katastrof v Tichomoří nebo v jihovýchodní Asii (Barma).

Globalizace se také projevuje na úrovni státu, a to nejen členstvím ČR v Evropské unii, což je organizace, která svojí činností globalizační vlivy značně podporuje, ale také rostoucím zapojením České republiky do mezinárodní spolupráce, mimo jiné prostřednictvím *mezinárodních organizací* ↓.

Projevem globalizace je i účast českých vojáků na zahraničních vojenských misích v mírových, pozorovatelských, rekonstrukčních, ale také v bojových operacích na Balkáně, v Iráku, v Afghánistánu nebo afrických zemích.

Testové otázky

Výchozí text k úloze 76:

Rostoucí ekonomická propojenost zemí, vznik nadnárodních společností či rozvoj technologií, šíření masové kultury.

Úloha 76

Napiš název jevu, který je popsán ve výchozím textu: _____

Výchozí text k úloze 77:

Afghánské tažení proti (****) trvá v lednu 2011 již 110 měsíců. Konflikt se tak stane nejdelším vojenským angažmá Spojených států vůbec.

Úloha 77

Napiš namísto (****) název radikální nábožensko-politické skupiny, o které se hovoří ve výchozím textu: _____

Výchozí text k úloze 78 a 79:

(****) lze charakterizovat zejména růstem relativního zastoupení osob ve věku nad 65 let. V ČR se doposud projevovalo snižováním podílu osob ve věku do 15 let, zatímco osob ve vyšším věku přibývalo pouze velmi pozvolně.

Úloha 78

Napiš namísto (****) globální problém vyspělých států: _____

Úloha 79

Napiš namísto (****) globální problém rozvojových zemí, který je opakem jevu popsaného ve výchozím textu: _____

Úloha 80

Rozhodni, zda se jedná o rozvojové země (ANO), nebo nejedná (NE):

A) Maledivy	ANO / NE
B) Seychely	ANO / NE
C) Srí Lanka	ANO / NE

Úloha 81

Rozhodni, zda se jedná o rozvojové země subsaharské Afriky (ANO), nebo nejedná (NE):

A) Guatemala	ANO / NE
B) Mozambik	ANO / NE
C) Namíbie	ANO / NE

Výchozí text k úloze 82:

(*****) je jedním ze světově nejhledanějších teroristů, symbolizuje odpor arabských zemí vůči západní civilizaci. Z Afghánského území podporoval hnutí al-Káida.

Úloha 82

Napiš namísto (*****) název jednoho z nejhledanějších teroristů světa: _____

Výchozí text k úloze 83 a 84:

(*****) byl připojen k Rámcové úmluvě OSN o změnách klimatu. Vyjadřuje nový přístup mezinárodního společenství ke klimatickým změnám. Průmyslové země se zavázaly snížit emise šesti skleníkových plynů.

Úloha 83

Napiš namísto (*****) název mezinárodní smlouvy, jejíž obsah je popsán ve výchozím textu:

Úloha 84

Uveď název státu, který mezinárodní smlouvu ve výchozím textu nehodlá ratifikovat:

Doporučené informační zdroje

- Globalizace (CZ): DLOUHÁ, J., DLOUHÝ, J., MEZŘICKÝ, V.: Globalizace a globální problémy. Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu Globalizace a globální problémy 2005–2007. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, 2006. 312 s. ISBN 80-87076-01-X.
- Globalizace (EN): Globalization 101: A student's guide to globalization: <http://www.globalization101.org/>
- Globální oteplování (EN): Climate changes news & analysis: <http://www.globalwarming.org/>